

NÚRIA VERGÉS BOSCH

Gènere i TIC

Fent i desfent gèneres i tecnologies

Presentació de Rosa Roig
Pròleg d'Anabel Forte

institució
alfons el magnànim
centre valencià
d'estudis i d'investigació

[75anys]

VALÈNCIA 2023

Edició composta amb lletra Andralis ND OSF i Andralis ND SC
i impresa sobre paper Prinset Ivory de 90 g/m² i cartolina Image Silk de 350 g/m²

© 2023, de la presentació: Rosa Roig Berenguer

© 2023, del pròleg: Anabel Forte Deltell

© 2023, Núria Vergés Bosch

© 2023, d'aquesta edició:

Institució Alfons el Magnànim

Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació

Diputació de València

Corona, 36 - 46003 València

Tel.: +34 963 883 169

magnanim@dival.es

www.alfonselmagnanim.net

ISBN: 978-84-7822-057-1

DL: V-263-2023

Disseny de la col·lecció: Fèlix Bella

Disseny i il·lustració de la coberta: Tania Vicedo

Maquetació: Artes Gráficas J. Aguilar, S.L.

Impressió: IMPREMTA
DIPUTACIÓ DE VALENCIA

Índex

Presentació *Rosa Roig* 9

Pròleg *Anabel Forte* 13

Agraïments 19

Prefaci 21

Introducció 27

Part I: Per una comprensió dels feminismes, de les tecnologies i els reptes que plantegen 33

1. Gènere i TIC, de què estem parlant? 33
2. Què ens diuen els feminismes de les tecnologies? 45
3. Què ens exclou de les TIC? 55

Part II. Per un món TIC inclusiu i amigable en perspectiva feminista. 67

4. Per què és important la diversitat de gènere en les TIC? 67
5. Què podem fer per atraure les dones
i persones LGTBIQ+ als estudis i les feines TIC? 77
6. Què podem fer per facilitar la permanència i la promoció
de les dones i les persones LGTBIQ+ en les TIC? 89

Part III. Per una Internet i xarxes socials feministes i lliures de violències masclistes 101

7. Per què una Internet i unes xarxes socials feministes? 101
8. Què són les violències masclistes digitals
i quins impactes tenen? 113
9. Quines són les estratègies feministes per fer
front a les violències masclistes digitals? 125
10. Conclusions: feministitzar les tecnologies
per feministitzar les societats digitals 137

Glossari 141

Referències bibliogràfiques 143

Presentació

Després de més de dos anys de pandèmia de la covid-19, arranca aquest projecte: la col·lecció d'estudis de gènere de la Institució Alfons el Magnànim, gràcies a la voluntat i acollida d'aquest centre valencià divulgador del saber i impulsor de debats d'actualitat. I les primeres paraules són d'agraïment a aquesta entitat cultural, que té una funció clau en la nostra societat valenciana com editorial pública de recerca i divulgació amb una mirada glocal, que combina la valencianització amb la internacionalització. Es oportú mencionar al seu director Vicent Flor per la seua empremta sobre aquesta institució, i aquesta col·lecció, en particular.

Per què és necessària una col·lecció sobre estudis de gènere? Era el 8 de març de 2018 i el món va dirigir la mirada cap a les massives manifestacions que recorrien els carrers de les ciutats de l'Estat espanyol. Rius de gent inundaven les ciutats i una vaga general sota el lema «Si les dones parem, s'atura el món» va aconseguir que la discriminació per raons de gènere entrara a l'agenda pública amb nom propi.

Unes setmanes més tard, la sentència judicial davant la denúncia d'una jove que va ser violada sexualment per un grup d'hòmens, coneguts com La Manada, que van gravar l'acte i van difondre el vídeo per les xarxes socials, on en un vot particular un magistrat considerava que havia estat una gresca entre amics, sense reconèixer la violació sexual de la jove, va provocar una enorme indignació social, que va treure de nou a la població al carrer. Persones de totes les edats i totes les condicions sota el lema «Jo sí que et crec» expressaren el suport a la víctima davant la major credibilitat que havien atorgats els magistrats als agressors en detriment de la víctima.

La visibilitat i la presa de consciència social d'aquesta discriminació de les dones per raons de gènere en l'era digital es va manifestar en les xarxes socials, els mitjans de comunicació i en cada cantó de la nostra societat. Al mateix temps que creixia com la pólvora la gent que manifestava públicament que era feminista, començava

a configurar-se en la nostra societat un moviment conservador masclista, que nega aquesta realitat de discriminació per raons de gènere, sota la bandera de la ideologia de gènere.

No puc negar que la meua condició de mare també em va impulsar a proposar al Magnànim la necessitat de contribuir a la visibilitat d'una injustícia social històrica. En aquell 2018 jo acabava de ser mare i vivia en primera persona les injustícies d'un mon androcèntric, pensat i destinat per a hòmens blancs amb una professió estable i una seguretat material. La conciliació de la meua vida personal i professional era impossible, excepte que deixara de treballar en el mercat laboral remunerat, disposara de suficients recursos econòmics per a contractar un servei d'ajut en el mercat o recórreguera a les iaies. La xarxa d'escoletes infantils eren i són insuficients en nombre de places. On està l'Estat? A la feina s'exigien els mateixos resultats que abans de néixer el meu fill, tot i la menor disponibilitat física de temps per la responsabilitat que comporta un nadó. Aquesta *personeta* incapaç d'alimentar-se per si mateix, entre altres necessitats bàsiques, era i és encara avui una persona dependent. No obstant això, la societat m'enviava i m'envia el missatge de què el repte de criar un infant és una qüestió privada, que havia i he de resoldre jo en el meu àmbit personal.

En aquest marc es va començar a donar forma a la proposta d'una col·lecció d'estudis de gènere amb caràcter divulgatiu en una institució valenciana amb una llarga història publicant obres de qualitat com és el Magnànim, en àmbits molt diversos com la literatura, la sociologia, l'antropologia o la història, entre d'altres. Des d'aleshores, termes com violència de gènere, desigualtat de gènere, ideologia de gènere, *feminazi*, entre altres, és habitual escoltar-los al nostre entorn de forma molt heterogènia. Cadascú ofereix una opinió distinta i la defèn amb fermesa. Però, què volen dir realment aquests conceptes? Els mateixos mitjans de comunicació tampoc presenten unanimitat en l'ús d'aquestes paraules. Quan naveguem per les xarxes socials les interpretacions també són molt diverses.

Amb l'objectiu d'aportar llum a aquesta mar revolta de definicions i conceptes, amb GÈNERE I TIC. FENT I DESFENT GÈNERES I TECNOLOGIES,

de Núria Vergés, s'inicia aquesta col·lecció d'estudis de gènere. Des d'una base científica i rigorosa, i amb un llenguatge planer accessible a tothom, tinga o no tinga estudis universitaris, siga o no siga expert/a en la matèria, s'identifica i es reflexiona sobre la discriminació de gènere estructural subtil i no subtil, que està present en cada cantó de la nostre societat, com denuncia la mateixa ONU any rere i any i recullen els mateixos Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) de l'Agenda 2030.

Rosa Roig

Directora de la col·lecció Estudis Universitaris / Gènere

Pròleg

Per un moment, obri bé els ulls, mira al teu voltant: quanta tecnologia t'envolta? Potser t'has aïllat per a llegir este llibre en tranquil·litat total, pot ser que hages apagat el mòbil, que estigues en una habitació sense televisió, potser a la platja o la muntanya sense un sol endoll a prop, i, així i tot, pots trobar vestigis tecnològics.

Sense anar més lluny, esta presentació i este llibre al complet s'han escrit utilitzant un editor de text que tracta de predir el que es vol expressar i proposa canvis si creu que alguna cosa no està bé. A més, si el tens en la mà, és perquè s'ha pogut distribuir en un procés en el qual la tecnologia té molt a dir, des de la impressió i la difusió fins a la manera d'enviar-lo prop de tu. Pot ser que sentires parlar d'ell en Twitter, Facebook, Instagram o WhatsApp, o fins i tot que l'hages comprat per internet.

Amb este petit exercici de reflexió, no pretenc alarmar-te, no vull fer-te sentir que has de fugir de la tecnologia. La meua única intenció és fer-te conscient de com la nostra societat s'ha transformat de tal forma que, ho vullguem o no, ens hem acabat convertint en habitants d'un món tecnològic.

Esta és una de les primeres reflexions que Núria Vergés tracta de reflectir magistralment en este llibre en què estàs a punt d'entrar, que dona peu a una pregunta molt rellevant: és un món on cabem totes les persones?

Dit amb altres paraules, resulta fonamental entendre si la tecnologia que ens envolta i pretén quasi sempre ajudar-nos i simplificar les nostres vides està dissenyada pensant en la diversitat de persones que podrien arribar a beneficiar-se'n.

Si fa uns anys m'haguera plantejat esta pregunta, potser hauria argumentat que l'edat és el detonant que ens inclou o exclou d'este nou món. Hauria afirmat que les noves generacions són éssers tecnològics quasi per naturalesa, mentre que les persones majors pateixen els avanços que els obliguen a demanar torn a una màquina o traure

diners en un caixer automàtic que no entenen. No obstant això, en començar a treballar amb la càtedra de bretxa digital de gènere de la Universitat de València com a part de les cinc càtedres de bretxa digital impulsades per la Generalitat Valenciana, vaig comprendre que les diferències són molt més profundes i perilloses, que tenen altres eixos a més de l'edat, els quals veiem menys, i som molt menys conscients de les conseqüències.

En el cas particular de la bretxa digital de gènere, només cal pensar en com el disseny de les xarxes socials és reflex d'una societat patriarcal. Des de l'inici de Facebook a les mans de Mark Zuckerberg com a plataforma per a criticar el físic d'altres persones* fins a l'entorn hostil de xarxes com Twitter, on els comentaris i, sobretot, les respostes sí que tenen gènere.

Només cal pegar una volta per esta darrera xarxa social per a apreciar com opinar té conseqüències molt diferents si qui llança l'opinió té un perfil femení o masculí. Els insults o les explicacions condescendents solen ser la norma amb l'opinió d'una dona, i la cosa empitjora si, a més, és una persona *racialitzada* o pertanyent al col·lectiu LGTBIQ+. I no, no és que això siga una cosa nova, ja que no deixa de ser un reflex de la nostra societat, és que Internet i les xarxes socials ho han popularitzat i portat a un altre nivell en què qualsevol que estiga dins pot vore's exposat sense saber bé com.

En qualsevol cas, les xarxes socials són només una mostra xicoteta de com la manera de viure en este món tecnològic es veu afectada per qui eres. Si pensem en el disseny de videojocs, cotxes autònoms o el programari que utilitzen els nostres ordinadors, mòbils o tauletes, és fàcil adonar-se d'uns certs biaixos que conviden més unes persones que altres a assentar-se davant d'ells. Alguns són tan subtils com els colors, les imatges o el llenguatge, altres són molt

* «Historia de Facebook: nacimiento y evolución de la red social de los (más de) 2.000 millones de usuarios». Alejandra Naveira, octubre de 2021 en la web *Marketing4ecommerce*: marketing4ecommerce.net/historia-de-facebook-nacimiento-y-evolucion-de-la-red-social/ Consultat per darrera vegada el 7 d'octubre de 2022.

més evidents, com el disseny dels comandaments de les consoles* o el dels cinturons de seguretat.**

No obstant això, malgrat tot, és molt important que, com Núria ens insisteix, no caiguem en el descoratjament ni en el pessimisme. Conèixer el problema i abordar-lo amb informació de primera mà ens permet buscar solucions conscients i millor elaborades.

En definitiva, la lectura d'este llibre et permetrà entendre millor la resposta a la pregunta de si este món tecnològic és per a totes les persones amb tots els seus matisos i, a més, t'acompanyarà en la busca de solucions perquè construïm en societat un món millor en el qual l'ús de la tecnologia no tinga edat, ni gènere, ni cap altra barrera, i que supose de veritat un benefici per a la diversitat de persones que hi han de viure.

Goja de la lectura i l'aprenentatge.

Anabel Forte Deltell

*Directora de la càtedra de Bretxa Digital de Gènere
Generalitat Valenciana - Universitat de València*

* «Valeria Castro: "El machismo en los videojuegos va más allá del acoso y la violencia"». Marta Trivi, setembre de 2019 en *Verne, El País*: verne.elpais.com/verne/2019/09/02/articulo/1567410195_139388.html. Consultat per darrera vegada el 7 d'octubre de 2022.

** «¿Por qué las mujeres sufren más lesiones que los hombres en los accidentes de tráfico?» Març de 2020 en *La Vanguardia*: www.lavanguardia.com/motor/actualidad/20200316/474109445666/accidentes-mujeres-trafico-coches-dgt-seguridad.html Consultat per darrera vegada el 7 d'octubre de 2022.

Per la Nina i els seus futurs

Agraïments

Voldria agrair a l'Institució Alfons el Magnànim per obrir aquesta esperada col·lecció d'Estudis de Gènere i contribuir a la divulgació del coneixement relacionat amb el gènere i els feminismes. En particular dono les gràcies al seu director, Vicent Flor i Moreno, per haver-hi cregut i fer-ho possible; a la Rosa Roig Berenguer, directora de la col·lecció Estudis de Gènere, per presentar-me, convidar-me a enviar una proposta i animar-me a la seva publicació des del principi fins al final; a Xavier Agustí pel seu treball de revisió i edició que ha ajudat a millorar-ne la presentació i, finalment, a l'Anabel Forte Deltell, directora de la Càtedra de Bretxa Digital de Gènere de la Universitat de València, per el pròleg i el seu interès.

També voldria agrair totes les persones i tecnòlogues que han anat col·laborant amb les meves recerques i accions entre gèneres i tecnologies que, d'una manera o altra, es veuran reflexades en aquest llibre que recull tantes idees, experiències i informacions que hem anat compartint.

Especialment voldria donar les gràcies a les feministes que des del carrer, les xarxes, la política o l'acadèmia generen canvis i ens donen força. Especialment, a les meves companyes i amigues de la col·lectiva sobre Gènere i tecnologies Donestech, d'Alia, de Ca la Dona i del Departament d'Igualtat i Feminismes. També a l'Almodis Cebrià i en Leon Freude per la seva revisió, inspiració i suport en aquest procés. Així com les meves companyes del Grup Copolis, del GENTIC i de SIMREF i a qui foren les meves directores de tesi, l'Elisabet Almeda, l'Ana M. González i la Cecilia Castaño.

Finalment, no em vull deixar d'agrair els suport rebut en el procés per les meves amistats de Catalunya i d'Alemanya que m'han donat l'alegria i energia per tirar el llibre endavant. Sobretot, torno a donar les gràcies a la meva família que, en els estranys moments covid en que vaig escriure bona part del llibre, m'han cuidat i recolzat en tot moment. A totis vosaltres i novament, moltes gràcies.

Prefaci

Els continguts d'aquest llibre no són neutres i presenten una mirada des d'uns llocs que jo mateixa he anat habitant i transitant. Parteixen de la meva trajectòria personal al voltant del gènere i les tecnologies de la informació i comunicació (TIC) que se situa en un dintre i fora de l'acadèmia, sobretot entre moviments socials, feminismes i universitats de Barcelona. Els països de parla catalana i Barcelona marquen profundament la meva trajectòria i la d'aquest llibre, però també s'hi recuperen i es prenen mirades internacionals, sobretot del context llatinoamericà i del món anglosaxó més global, tant des de l'acadèmica com des dels moviments socials. Totes aquestes veus i mirades beuen, reflexionen i inviten a l'acció en clau feminista per, justament, repensar i alteractuar en el desenvolupament tecnosocial i de la societat digital actual i futura. Per tot això, aquest llibre no seria possible sense els records i les referències a l'haver parlat i experimentat amb tantes persones entre gèneres i tecnologies. Tampoc tindríeu aquest llibre a les mans sense que hagués sentit, llegit i parlat amb tanta gent referent en l'acció i l'estudi de les tecnologies, el gènere, la seva relació i el seu desenvolupament.

Tot i que, personalment i com tanta d'altra gent, tinc records respecte al gènere i les tecnologies des de ben petita, aquest llibre arrenca en les lectures i experiències viscudes a partir del tombant del segle XXI. És també llavors quan em trasllado a viure definitivament a Barcelona per treballar en els meus estudis de màster i doctorat en ciències polítiques i socials a la Universitat Pompeu Fabra. Aquests estudis i la meva pròpia pràctica acadèmica predoctoral em fan cada vegada més conscient de la necessitat de comprendre les relacions de gènere, així com les desigualtats socials i de gènere, profundament i amb una mirada glocal (global i local a la vegada). A més, uns anys abans Haraway havia tret el seu *Manifest Ciborg*, Butler havia problematitzat el gènere, i les ciberfeministes s'havien fet visibles amb els seus manifestos i textos fundacionals més internacionals. També

és un moment de grans onades de mobilització social que, des de llavors, ja no es podran deslligar de la mobilització tecnosocial.

A principis del segle XXI Barcelona era una ciutat en ebullició tecnosocial de caire transformador. Barcelona esdevenia cada vegada més global i intercultural. Les seves lluites locals es lligaven a les lluites i moviments socials globals, com el moviment altermundial. Aquest moviment, que pren d'inici el moviment zapatista per l'alliberament nacional, justament, es caracteritzava per l'ús intensiu i extensiu que feia d'Internet per a comunicar-se, enxarxar-se i generar accions transformadores globals. Arran de les protestes que es preparaven per a la cimera del Banc Mundial a Barcelona el 2001 (que al final es va cancel·lar) arriba Indymedia, la xarxa internacional de mitjans independents sorgida a Seattle el 1999. «Pensa globalment i actua localment» es deia. Barcelona Indymedia esdevé el primer node d'aquest mitjà de comunicació alternatiu dels països de parla catalana i de l'Estat espanyol. El lema era «no odiïs els mitjans de comunicació, esdevé un mitjà». Per tant, fou una de les primeres possibilitats d'autoproduir notícies a través d'Internet de forma generalitzada i connectada per part de les persones i dels moviments socials, també a casa nostra. En aquella època també sorgeixen diversos espais tecnoactivistes, sovint en intersecció amb l'art, els mitjans i allò més social. Apareixen l'Infoespai, Riereta, Telenoika, Straddle 3, Hangar, La Màquina de Turing, etc., a més d'altres hacklabs i col·lectius, més o menys intermitents, en diferents espais i centres socials alliberats/okupats de la ciutat. En part per les formes de desenvolupament comunitari, horitzontal, distribuït i autònom que lliga amb els objectius de bona part dels moviments socials dels països de parla catalana, i en part perquè era l'única via de disposar de programari en català, els moviments de programari lliure i cultura lliure s'expandeixen increïblement a Barcelona i el context català. I és en aquest context de transformació tecnosocial accelerada on em trobo pensant, participant i actuant en la intersecció tecno-artística-acadèmica-social.

Justament enmig d'aquest bullici tecnoactivista de Barcelona entre el 2005 i el 2006 creem Donestech. Una col·lectiva ciberfeminista que,

com el nom indica, treballa en la relació gènere i tecnologia i, com havia de ser, inspira enormement aquest llibre. Llavors, ja feia un temps que en diferents trobades, tipus hackmeetings i similars, es plantejaven debats i accions sobre gènere i tecnologies i en pro de la igualtat i la transformació de gènere. També en l'acadèmia i en els feminismes internacionals es debatien aquests temes i ja començava a emergir el tema a escala local. De fet, als inicis del segle XXI assistíem a grans reflexions i avenços en matèria de gènere amb normatives d'igualtat pioneres a l'Estat espanyol i a Catalunya. Paral·lelament, les feministes ens organitzàvem a Internet i en espais intermitents com les cases okupades, les trobades internacionals com la FEMACT o la Queeruption, festivals com Femelek o les jornades feministes varies, així com en seccions d'altres webs i espais mitxtos i un llarg etcètera. A més, ja hi havia iniciatives com, entre d'altres, Mujeres en Red, Ciberdones, Les Penélopes o Ràdio Paca, i Wacjman acabava de treure el seu llibre del tecnofeminisme. Ara bé, sobretot des dels mitjans i l'acadèmia s'insistia en el dèficit de dones i la nostra falta d'interès per les TIC. En aquella època nosaltres veiem a moltes dones fent i desfent tecnologies i projectes tecnosocials en molts espais tecnoactivistes de Barcelona i vam voler revertir la pregunta, que es visibilitzés i en quedés documentació. Bàsicament, inicialment ens preguntàvem què fem les dones en les tecnologies i què volem fer? I així vam començar el nostre viatge col·lectiu entre gèneres i tecnologies i, al final, hem esdevingut una col·lectiva referent en aquest àmbit ciberfeminista.

En aquest camí tecnoactivista i ciberfeminista vaig decidir recuperar la meua vida acadèmica i aprofundir en la nostra preocupació sobre la relació gènere i TIC. Vaig recuperar el procés doctoral i, definitivament, vaig tornar a l'acadèmia, concretament a través d'una beca predoctoral a l'Internet Interdisciplinary Institute (IN³) de la UOC. Llavors el centre comptava amb un programa de recerca específic sobre gènere i TIC. Allà vaig estar-hi tres anys elaborant la tesi i participant en recerques amb l'equip, coneixent doctorandes increïbles, participant en seminaris amb referents internacionals, revisant literatura acadèmica sobre feminismes i tecnologies, entre-

vistant a més dones i formant-me, encara més, en una estada al Centre d'Estudis de Dones i Gènere del Trinity College de Dublín. El període coincideix amb l'inici de la darrera crisi i l'onada activista del 15M. També veu l'inici del procés independentista de Catalunya. En ambdós hi participo, d'una manera o altra, i em connecten amb lluites anteriors i posteriors fins avui. Aquí, novament, es fa evident que el paper d'Internet i les xarxes socials resulta clau per entendre les mobilitzacions i el que vindrà.

A inicis del 2012 vaig defensar la tesi titulada *El procés d'autoinclusió de les dones en les TIC, una aproximació des de les tecnòlogues artístiques i les tecnòlogues informàtiques*. Poc abans ja m'havia incorporat a la Universitat de Barcelona com a docent i investigadora amb el meu grup COPOLIS i, per tant, he seguit treballant en la línia de gènere i famílies que sempre havia caracteritzat aquest grup. Entre d'altres he coordinat el projecte GENTALEMENT que buscava vies per facilitar la incorporació, retenció i promoció de les dones en les TIC. De fet, en la primera i segona part d'aquest llibre recupero molts dels resultats de la tesi i d'aquest projecte, així com de continguts i reflexions que s'han generat a través de les múltiples formacions que he anat fent. Així, també he inclòs el gènere i les TIC en la docència de màster i de grau en Sociologia i, fins i tot, s'ha convertit en una experiència d'innovació docent, quan hem anat als instituts a fomentar la reflexió al voltant del gènere i les TIC, així com noves vocacions tecnològiques entre les noies. El 2016 neix la meua filla i m'obliga a repensar les cures i la societat digital de futur que li deixarem. I encara més a escala global, els feminismes irrompen amb força en l'escena global i local. Massivament les feministes ens tornem a fer visibles al carrer i a les xarxes socials i reivindiquem atenció i canvis en clau de gènere a Barcelona i a tot arreu.

I tot això, com no podia ser d'una altra manera, també ho he anat fent de la mà de la col·lectiva Donestech. A través de la investigació i l'acció, o el que hem anomenat *ciberfeminisme d'investigació* (Vergés, Hache i Cruells, 2014), ens hem anat enredant més i més i Donestech encara està plenament activa avui en dia. En els inicis ens vam centrar a facilitar la inclusió digital de les dones a partir

de les experiències de les qui ja s'havien inclòs. En el procés hem anat entrevistant a desenes de dones, hem anat experimentant i actuant amb elles, hem anat fent formació per la inclusió TIC, i hem generat una web, diversos documents audiovisuals, visualitzacions i informes de recerca. Amb tot, hem anat problematitzant el gènere i aprofundint en les seves diversitats i interseccionalitats, així com en interessos, desitjos i preocupacions compartides. I tot això en relació amb les TIC. En tot el procés ens hem anat preguntant què desitgem. Intentar-ho visibilitzar impregna la nostra trajectòria, i també tot aquest llibre, especialment la tercera part. Ara bé, un dels temes que fa uns anys emergí com a preocupació, perquè impedia avançar cap al que volíem, tenia a veure amb la seguretat de les nostres relacions *online* i amb les violències masclistes. De fet, el 2010 havíem finalitzat la recerca que es plasmà en les visualitzacions informàtiques dels feminicidis a l'Estat Espanyol (Vergés, 2012a). Poc després incorporàvem un mòdul sobre seguretat digital i gènere en les formacions que fèiem des de Donestech (Couceiro *et al.*, 2013). Més endavant participem en el manual de Tactical Tech sobre seguretat digital (Hache *et al.*, 2015). El 2017 treballem en el llibre sobre les xarxes socials en perspectiva de gènere i hi dediquem tota una part a les violències masclistes i les iniciatives feministes per contrarestar-les (Vergés *et al.*, 2017). De fet, la visibilització de les estratègies feministes d'autodefensa digital i la reivindicació d'una Internet i xarxes socials que tinguin en compte els interessos de les dones i els objectius feministes també és un desig expressat per tantes dones amb qui hem anat parlant i col·laborant. A partir del 2017 intensifiquem les formacions d'autodefensa feminista *online* i el 2018 elaborem el *KIT contra les violències masclistes online* com a recull i material de suport futur (Vergés i Donestech, 2019). També continuem en la nostra *enxarxamenta* amb Amèrica Llatina i la resta de l'Estat. El 2019 participem en la recerca sobre ciberviolències masclistes a Catalunya (Igareda *et al.*, 2019) que té una gran incidència política i mediàtica en el context català. En aquest context s'ha està debatent al Parlament la inclusió de les violències masclistes digitals en la normativa catalana i també hi hem dit la

nostra. Recentment hem rebut el premi 25N de l'Ajuntament de Barcelona per facilitar l'autodefensa feminista davant les violències masclistes digitals d'una forma més generalitzada. També, hem posat fil a l'agulla a un projecte europeu pioner per generar ajuda en línia per fer front a les violències masclistes digitals de forma més institucionalitzada, però en col·laboració amb els feminismes (eGBVhelp). I de fet i, en definitiva, no hem parat ni pararem. Seguim actuant a través de *kits*, audiovisuals, recerques, formacions, publicacions, esdeveniments, *helplines*, còmics, *gifs*, apps i altres on participem, sovint, en col·laboració i en xarxa amb altres entitats, col·lectives, institucions i persones preocupades per les violències masclistes digitals, les relacions gènere i TIC i els feminismes. I ho seguirem fent, amb una mirada global, des d'una Barcelona que es veu travessada globalment per les persones, idees i tecnologies que hi arriben, passen o que en deriven.

Així doncs, com es veurà, aquest llibre representa un recull i compilació de reflexions, teories, escrits, resultats, experiències i aprenentatges treballats al llarg d'aquesta trajectòria acadèmica, tecnoactivista i feminista, que ha caracteritzat la meua vida a partir del segle XXI. Per altra banda, és un treball que s'elabora *online* i en temps de pandèmia covid, amb les angoixes i dificultats de cura afegides. A més, en aquest temps de pandèmia s'ha forçat la màquina de la digitalització de forma accelerada. La nostra vida social s'ha hagut de tancar a casa i, en bona part, només ha sortit fora a través d'Internet i les xarxes socials. Per tant, la vida, les cures i els mons més privats s'han fet evidents en una realitat cada cop més connectada i enxarxada *online*. Això ha anat regenerant malestars que s'havien anat plantejant amb la darrera explosió feminista i que cal anar superant. Potser per tot això, finalment, és una publicació que busca sobrepassar problemàtiques i orientar-nos a l'acció feminista i en pro de la regeneració de futuribles tecnosocials curosos, igualitaris, amigables, engrescadors i alliberadors per molta més gent.

Introducció

En ple segle XXI, Internet, les xarxes socials, la wifi, els mòbils, els ordinadors, és a dir, tot un seguit de tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) estan presents i afecten pràcticament tot el que fem a les nostres vides. Les TIC ja formen part de la nostra quotidianitat. A la vegada, velles i noves TIC es nodreixen i es desenvolupen amb el que hi anem aportant les persones que les dissenyem i les utilitzem. De forma creixent, intensament i extensament, fem servir tota mena de TIC per comunicar-nos, estudiar, treballar, organitzar-nos, crear i, també, per relacionar-nos i estimar-nos amb altres persones. Ens comuniquem de forma creixent amb les nostres amistats, família, parelles, amants, gent de la feina o de classe, amb l'alumnat, professorat, administració, entre activistes, amb clients i proveïdors i un llarg etcètera. Ho fem a través d'Internet, les xarxes socials i dispositius associats, però també ens relacionem amb i a través de màquines que conformen el món digital actual. Per això parlem de què la nostra societat ha esdevingut una societat digital.

El desenvolupament present i futur de les nostres societats digitals és tecnosocial, és a dir, tecnologies i societat es desenvolupen conjuntament i s'afecten mútuament. Al tombant del segle XXI, amb l'aparició de les xarxes socials i les possibilitats d'autocomunicació en massa que generava la web 2.0, va canviar molt la nostra manera de relacionar-nos. Ara, fins i tot, ens comuniquem i aprenem amb les màquines i les màquines entre elles directament. A la vegada, sempre hi ha hagut determinades persones, empreses, col·lectius i governs amb més capacitat d'influència que d'altres en la creació d'aquestes noves tecnologies. A més, la manera com hem anat utilitzant les TIC també les ha modificat o ha fet que en sorgissin de noves. Sigui com sigui, tot plegat es desenvolupa en un context que no és neutre respecte el gènere i que també influeix en com veiem, vivim, participem i, en definitiva, com evoluciona la societat digital present i futura.

Si ens fixem en el gènere, observem de seguida una sèrie de desigualtats i discriminacions basades en el sexe-gènere que encara es mantenen. La societat digital actual encara està ancorada en un sistema profundament cis-hetero-patriarcal. Així, privilegia i situa els homes i els seus interessos per sobre de les dones, les persones heterosexuales per sobre de les persones homosexuals i les persones cis per sobre de les persones trans. Per això encara observem que la gran majoria de persones que estudien i treballen en el sector TIC són homes i, per tant, encara gaudeixen de majors i millors oportunitats per a participar en el disseny present i futur de les TIC. També veiem que els algoritmes que fan córrer les màquines aprenen «sols» del que ja hi ha a Internet, o del que ja se'ls hi ha dit i, per tant, els buscadors *online* encara ens donen resultats esbiaixats de gènere. Finalment, també observem que les violències masclistes també operen *online*, i, per tant, les dones i persones LGTBIQ+ encara viuen importants discriminacions i violències basades en el gènere en àmbits i formes digitals.

Ara bé, en els darrers anys hem assistit a un aflorament feminista impressionant. Les aportacions feministes contribueixen al desenvolupament actual tant en l'àmbit teòric com d'acció política al carrer, a les institucions i a les xarxes. Justament perquè l'avenç de les nostres societats actuals és tecnosocial, el seu desenvolupament també permet canvis i la modificació de la inèrcia cis-hetero-patriarcal que ha impregnat les tecnologies fins avui. Per això és crucial revisar les aportacions feministes per a guiar la reflexió i l'acció en relació amb les tecnologies. Ens avisen i ens ajuden a identificar possibles problemes, perills, desigualtats i discriminacions, però també ens faciliten poder veure oportunitats, potencials, beneficis i millores amb un avenç tecnosocial en clau feminista. El desenvolupament tecnofeminista de les societats digitals actuals no implicaria una nova opressió de gènere com a vegades es vol fer creure, sinó justament al contrari. El feminisme faria possible que ens alliberéssim d'opressions i desigualtats creixents que privilegiessin només un tipus determinat d'homes, contextos, empreses i interessos associats. Amb això discriminen a la gran majoria de persones i territoris. Només

si tenim en compte els objectius i propostes feministes respecte a les tecnologies podrem facilitar un desenvolupament de la societat digital futura que sigui igualitari, equitatiu, just, vivible i fruïble per la gran majoria de nosaltres. En aquesta gran majoria hi trobem les dones i persones LGTBIQ+, però també altres homes i persones de col·lectivitats tradicionalment excloses de l'úsdefruit tecnològic i, també, del bon viure digital que avui dia esdevé ja del món real.

En aquest llibre introdueixo una sèrie de continguts que aniran desgranant la relació entre gènere i TIC amb més o menys profunditat. Plantejo els principals conceptes i teories feministes de les tecnologies, però també els principals problemes i potencials del desenvolupament de la societat digital actual si tenim en compte el gènere. En la primera part, més introductòria, em situo en el passat i el que ens ajuda a entendre el present de la relació gènere i TIC. En la segona i tercera part parteixo del present per avançar a través de l'acció feminista cap al futur, és a dir, cap a un desenvolupament tecnosocial que esdevingui transformador en relació amb el gènere per regenerar positivament la societat digital en el seu conjunt.

En la primera part d'aquest llibre començo amb un primer capítol que introdueix el gènere i les TIC conceptualment. Ni gènere equival a només dones, ni tampoc al binarisme dona i home o la seva visió heteronormativa. Les TIC tampoc són només artefactes, sinó que també són coneixements i pràctiques. Per tant, el gènere i les TIC es presenten com conceptes múltiples, dinàmics, heterogenis i construïts. Sobretot en els últims anys, s'ha evidenciat el seu dinamisme i la seva complexitat. Per això proposo comprendre i abraçar les diverses conceptualitzacions del gènere i les TIC i entendre que es van fent, però que també es poden anar desfent. Amb això, es veu més clara la possibilitat d'intervenir en clau feminista en el desenvolupament tecnosocial actual, també a escala conceptual.

En el segon capítol mostro com els diversos feminismes han anat entenent i treballant la seva relació amb les tecnologies, especialment els feminismes més actuals. Per a fer-ho reviso i introdueixo els principals feminismes de la tecnologia des dels anys setanta i els presento de forma més o menys cronològica i entrelaçada. Busco